

Подзізей Олег,
аспірант,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра міжнародних економічних відносин,
м. Луцьк, ORCID ID 0000-0002-3646-7687,
e-mail: podzizei.oleh@vnu.edu.ua

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2023-01-28-33>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД І РЕГІОНІВ

У статті розглянуто концептуальні підходи до відновлення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів. Аналізуються основні причини зниження конкурентоспроможності та визначаються фактори, які впливають на ефективність їх відновлення. Особлива увага приділяється забезпеченню сталого розвитку та підвищенню якості життя населення в регіонах. В статті проаналізовано такі підходи до відновлення конкурентоспроможності як залучення інвестицій, розвиток технологій та інновацій, створення сприятливого бізнес-середовища, підвищення ефективності управління територіальними громадами та регіонами, а також забезпечення соціальної підтримки населення. У статті з'ясовано, що конкурентоспроможність територій є ключовою складовою для забезпечення сталого економічного розвитку та формування високого рівня якості життя населення. У статті розглядаються такі підходи до відновлення конкурентоспроможності, як розвиток інновацій, трансформація територій, залучення інвестицій, розвиток людського потенціалу тощо.

Ключові слова: територіальні громади, конкурентоспроможність, сталий розвиток, регіони, відновлення конкурентоспроможності, якість життя.

Oleh Podzizei,
Postgraduate student,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Department of International Economic Relations,
Lutsk

CONCEPTUAL APPROACHES TO RESTORE THE COMPETITIVENESS OF TERRITORIAL COMMUNITIES AND REGIONS

The article discusses conceptual approaches to restoring the competitiveness of territorial communities and regions. The main reasons for the decrease in competitiveness are analyzed and the factors affecting the effectiveness of their restoration are determined. Special attention is paid to ensuring sustainable development and improving the quality of life of the population in the regions. The article analyzes such approaches to restoring competitiveness as attracting investments, developing technologies and innovations, creating a favorable business environment, improving the management efficiency of territorial communities and regions, as well as providing social support to the population. The article found that the competitiveness of territories is a key component for ensuring sustainable economic development and ensuring a high level of the population's quality of life. The article considers such approaches to restoring competitiveness as development of innovations, transformation of territories, attraction of investments, development of human potential, etc.

The analysis and justification of various approaches to restoring the competitiveness of territorial communities and regions was carried out. The question of the impact of political, economic and social factors on the development of regions and communities was considered, as well as the role of management and strategic planning in ensuring sustainable development was analyzed. A complex of problems leading to a general decrease in the level of competitiveness of territorial communities and regions has been studied, and on the basis of this, conceptual approaches to their restoration have been proposed. In the context of the modern economy, competitiveness is an important success factor for the development of various territories. However, due to the various challenges facing regions, restoring competitiveness can be a difficult task. The essence of various conceptual approaches to restoring the competitiveness of territories, in particular, innovative, ecological, socially oriented and others, is considered. The main measures that must be implemented to ensure the restoration of the competitiveness of territorial communities have been determined.

Keywords: territorial communities, competitiveness, sustainable development, regions, restoration of competitiveness, quality of life.

Постановка проблеми. Специфіка сучасного етапу розвитку територіальних громад в Україні передбачає необхідність формування функціонального взаємозв'язку між ними та регіонами, у яких ці громади розташовані. Адже системність підходу до забезпечення сталого розвитку територій передбачає оцінку саме регіонального аспекту, а не зосереджується на діяльності окремих громад. При цьому в сучасних умовах територіальні громади та регіони стикаються з багатьма викликами, що пов'язаними зі зниженням рівня життя, зростанням безробіття, відмовою від інвестування та іншими факторами, які погіршують їхню конкурентоспроможність тощо. Для відновлення та зміцнення конкурентоспроможності територій і громад постає необхідність формування концептуальних підходів, які б враховували специфіку кожного регіону та враховували головні фактори, що впливають на стан його соціально-економічного розвитку.

Загалом конкурентоспроможність територіальних громад та регіонів є важливою складовою економічного розвитку країни. В умовах посилення глобалізаційних впливів та швидкого розвитку технологій, конкуренція між територіями зростає. Тому відновлення конкурентоспроможності є актуальною проблемою для багатьох країн та їх регіонів. Особливого значення в даному аспекті набуває формування концептуальних підходів щодо відновлення конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів. Це передбачає необхідність дослідження різноманітних факторів, що впливають на дану конкурентоспроможність, таких як наявність ресурсів, необхідної інфраструктури, достатнього за якістю людського капіталу, ефективність державного управління та ін. Особливо важливу роль у забезпеченні конкурентоспроможності територій відіграють інновації та рівень їх технологічного розвитку. Саме тому особливу увагу необхідно звернути на специфічні особливості регіонів, на основі яких визначаються індивідуальні особливості відновлення їх конкурентоспроможності, котрі визначаються конкретними умовами їх соціально-економічного розвитку та доступністю інфраструктури. Крім того, успіх відновлення конкурентоспроможності територій залежить від наявності адекватної стратегії, яка враховує всі фактори та визначає переваги та недоліки цих територій у порівнянні з конкурентами. Саме на основі цього зростає актуальність дослідження шляхів забезпечення відновлення регіональної конкурентоспроможності, що дасть змогу збільшити ефективність державної регіональної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей забезпечення ефективного функціонування регіональних соціально-економічних систем присвячено чимало праць сучасних дослідників. Особливого значення набувають ті з них, які присвячені визначенню принципів відновлення конкурентоспроможності територіальних громад та окремих територій з метою забезпечення їх динамічного розвитку в економічній системі держави. Зокрема, варто відзначити важливий внесок, який здійснили в дослідження даної проблематики такі вчені та практики, як Б. М. Андрушків [1], З. С. Варналій та О. П. Гармашова [2], В. І. Захарченко та С. В. Захарченко [4], А. Мельник [5], С. Співак [6], Ю. О. Чалюк [7], Т. О. Шматковська [11] та багато інших.

Втім, незважаючи на суттєвий обсяг напрацювань у сфері забезпечення належного рівня конкурентоспроможності територій, існує об'єктивна потреба вдосконалення існуючих методів та засобів реалізації принципів її забезпечення у зв'язку з посиленням негативного зовнішнього впливу ризиків та загроз на систему фінансово-економічного забезпечення територіальних громад.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження принципів формування конкурентоспроможності територіальних громад базується на засадах необхідності вдосконалення існуючих переваг за рахунок залучення додаткових інвестиційних ресурсів та реалізації цільових державних програм регіонального розвитку. Проте використання таких підходів є дієвим лише в умовах сприятливого впливу факторів зовнішнього середовища та не передбачає врахування динаміки змін у економічній системі держави, котрі можуть призвести до погіршення стану конкурентоспроможності територій. Тому, на нашу думку, існує об'єктивна потреба формування нових підходів щодо забезпечення їх ефективного соціально-економічного розвитку на

засадах відновлення конкурентоспроможності територіальних громад після впливу негативних екстерналій.

Виклад основного матеріалу. Формування ефективної системи територіальних громад в Україні, що відбулося в рамках адміністративної реформи та бюджетної децентралізації, дозволило забезпечити інтенсифікацію процесів регіонального розвитку за рахунок збільшення можливостей регіонів по залученню інвестиційних ресурсів, а також завдяки зростанню надходжень до бюджетів самих територіальних громад. Втім, деструктивні процеси, які спостерігаються в економічній системі України під впливом військової агресії дегенеративних російських покидьків, призводять до скорочення фінансових можливостей територіальних громад, а також мають наслідком загальне зменшення економічної активності суб'єктів господарювання. Усе це має своїм наслідком зменшення рівня конкурентоспроможності територіальних громад в довгостроковому періоді і потребує формування підходів по вирішенню даної проблеми.

Проте, крім зазначених недоліків, у сфері відновлення конкурентоспроможності територіальних громад існує ще ряд невирішених проблем, обумовлених нерівномірністю економічного розвитку регіонів та загальною зростаючою потребою у фінансуванні соціально-економічних проектів розвитку регіонів. До числа основних проблем даного плану варто віднести наступні:

1. Недостатній рівень фінансування потреб регіонального розвитку – більшість територіальних громад залежать від державного фінансування, якого часто не вистачає для задоволення усіх потреб по розвитку інфраструктури та соціального захисту громади. Це може призвести до зниження рівня якості життя населення та потенційно може загрожувати відтоком жителів в інші, більш розвинені регіони [8].

2. Відсутність якісної інфраструктури, яка є ключовою для залучення інвесторів та створення нових робочих місць. Донині досить багато територіальних громад в Україні мають досить стару та зношену інфраструктуру, яка не відповідає вимогам сучасного життя і потребує оновлення [10].

3. Низький рівень освіти та професійної підготовки населення – відсутність якісної освіти та професійної підготовки може призвести до низького рівня конкурентоспроможності громади на ринку праці, що негативно позначитися на розвитку місцевої економіки, оскільки формуватиме відсутність належних умов ведення бізнесу для інвесторів з технологічної сфери, що формує продукцією з високим рівнем доданої вартості [9].

4. Недостатній рівень розвитку малого та середнього бізнесу – відсутність підтримки та стимулювання малого та середнього бізнесу зумовлює значне відставання територій, особливо – у розвитку сфери послуг та сервісної економіки, котрі необхідні для формування сприятливих умов для інвестицій. Крім того, відсутність малого та середнього бізнесу скорочує можливості регіонів по працевлаштуванню населення, що змусить його шукати нові робочі місця на інших територіях.

В загальному говорячи про основні засади формування конкурентоспроможності територіальних громад в економічній системі держави, необхідно відзначити її сутність як здатність громади приваблювати і утримувати бізнес та інвестиції, забезпечувати економічний розвиток та високий рівень якості життя населення. При цьому до числа ключових факторів, які впливають на рівень конкурентоспроможності територіальних громад, відносяться наступні:

- розвинена транспортна, комунікаційна та енергетична інфраструктура, яка може збільшити привабливість громади для підприємств та зовнішніх інвесторів;
- наявність високоосвічених та кваліфікованих фахівців, що може мати наслідком забезпечення високого рівня продуктивності та інноваційності виробництва;
- наявність на ринку праці достатньої кількості робочої сили з необхідними навичками та знаннями, що впливає на стабільність виробництва та розвиток бізнесу в громаді;
- високий рівень підприємницької активності, що стимулює розвиток економіки громади та регіону;
- сприятлива податкова політика, яка впливає на загальний рівень конкурентоспроможності громади та залучення нових інвестицій;
- розвиток туризму, що може стимулювати розвиток сфери послуг та забезпечити появу нових робочих місць;

– високий рівень життя, включаючи наявність культурних та розважальних закладів, закладів охорони здоров'я та стан безпеки життєдіяльності, що впливає на формування сприятливого інвестиційного клімату та залучення нової робочої сили.

Разом з тим, необхідно зазначити, що визначальним чинником конкурентоспроможності територіальних громад є їх економічна потужність, яка визначається рівнем розвитку виробництва та обслуговуючих сфер, наявністю робочої сили та підприємницької активності, рівнем інвестицій та станом розвитку інфраструктури. При цьому забезпечення розвитку виробництва та обслуговуючих сфер може забезпечити зростання валового регіонального продукту, наявність робочих місць та підвищення доходів населення. Наявність робочої сили та підприємницької активності може забезпечити стабільність виробництва та збільшення кількості суб'єктів господарювання в регіоні. Рівень інвестицій забезпечує здатність громади приваблювати нові бізнеси та забезпечує розвиток наявних. Інфраструктура, наявність кваліфікованих кадрів та сприятлива податкова політика також є важливими факторами, але саме економічна потужність є визначальною для конкурентоспроможності територіальних громад.

Таким чином, на основі аналізу чинників, що формують конкурентоспроможність територіальних громад, виникає можливість формування функціональної моделі їх поєднання, завдяки чому стає можливим планування послідовності дій по відновленню конкурентоспроможності громад (рис. 1).

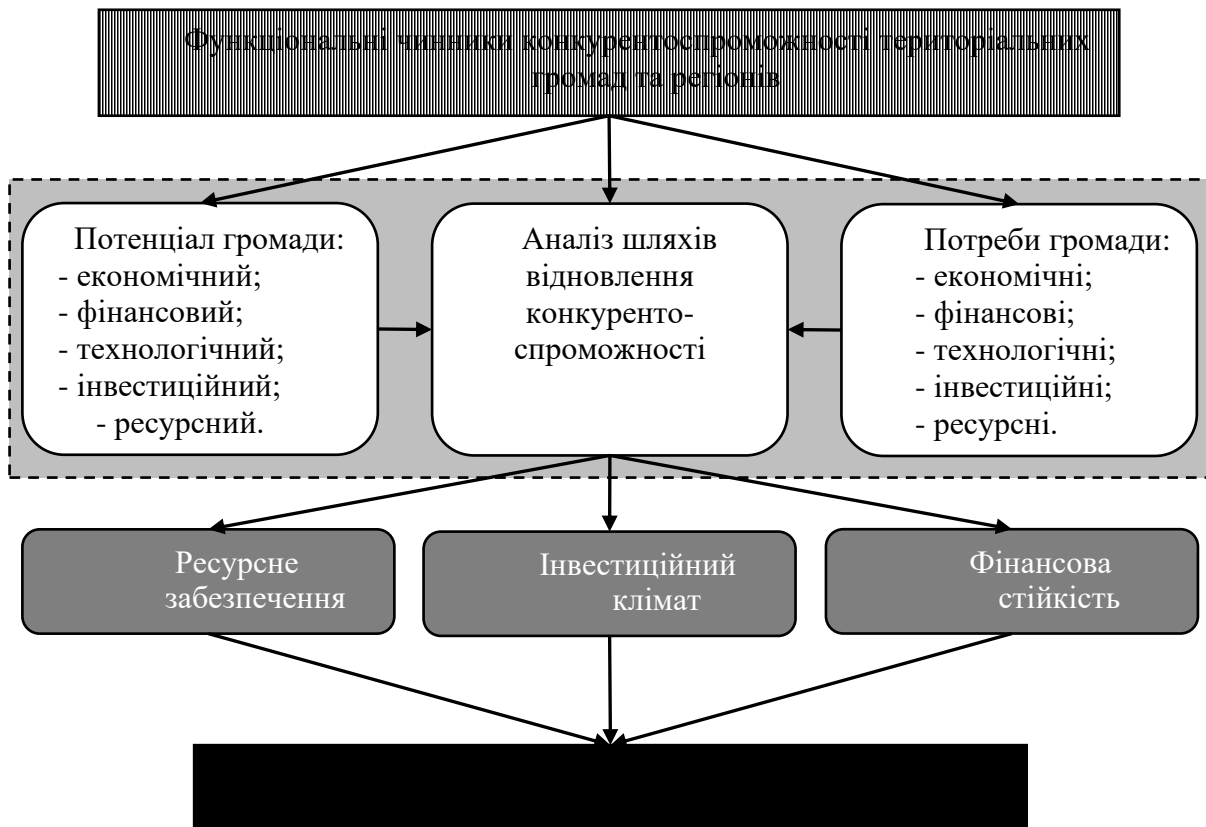

Рис. 1. Функціональна модель відновлення конкурентоспроможності територіальних громад в Україні

Джерело: вдосконалено автором на основі [1, с. 5]

Загалом функціональна модель відновлення конкурентоспроможності територіальних громад полягає в розробці та впровадженні комплексу заходів, спрямованих на підвищення економічної, соціальної та екологічної конкурентоспроможності громади. Основними складовими функціональної моделі є три компоненти – економічна, соціальна та екологічна.

Економічна компонента включає в себе розвиток виробництва та обслуговуючих сфер, привабливість для інвесторів, розвиток інфраструктури, створення нових робочих місць, забезпечення стабільності функціонування суб'єктів господарювання на території громади.

Соціальна компонента включає в себе підвищення якості життя населення, розвиток освіти та науки, охорону здоров'я, культуру та спорт, підвищення рівня соціального захисту населення громади.

Екологічна компонента передбачає збереження природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки регіону та здоров'я населення, розвиток енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії.

Загалом функціональна модель відновлення конкурентоспроможності територіальних громад передбачає комплексний підхід до вирішення проблем, що стосуються їх розвитку, а кожна з зазначених компонент має свої підкомпоненти та заходи, спрямовані на відновлення конкурентоспроможності громади. Також функціональна модель відновлення конкурентоспроможності передбачає здійснення цілеспрямованих заходів та дій з метою досягнення поставлених цілей. Для забезпечення її ефективності важливо визначити стратегічні цілі та завдання для кожної територіальної громади, враховуючи її потенціал, можливості та виклики. Також варто забезпечити належне управління проектами, що спрямовані на досягнення визначених цілей. тобто потрібно визначити ефективний механізм управління проектами, який буде забезпечувати реалізацію заходів у відповідності з графіком, бюджетом та якістю.

Висновки та пропозиції. Отже, можна стверджувати, що відновлення конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів в умовах сучасної економічної ситуації набуває особливої актуальності в аспекті відновлення економічної активності після кризового періоду початку війни. Концептуальні підходи, які можуть бути використані для досягнення цієї мети передбачають необхідність розвитку інфраструктури громад. При цьому відновлення конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів може бути досягнуте шляхом інтенсифікації її розвитку, особливо – транспортної складової. Цей підхід може допомогти залучити нові інвестиції та збільшити обсяги торгівлі. Ще одним шляхом, який сприяє відновленню конкурентоспроможності, є активізація зусиль по залученню інвестицій. Вважаємо, що інвестиції можуть допомогти підвищити конкурентоспроможність територіальних громад та регіонів, забезпечуючи необхідні ресурси для їх розвитку. При цьому інвестори можуть орієнтуватися на вкладення коштів в різні галузі, що диверсифікує доходи регіону та підвищить його економічну стійкість.

Загалом, приходимо до висновку, що відновлення конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів потребує застосування дієвого комплексного підходу, який включає в себе забезпечення належного рівня інфраструктури, залучення інвестицій та розвиток людського капіталу. Важливість цього підходу полягає в тому, що він орієнтований на забезпечення більш стабільних умов для розвитку територіальних громад, наслідком чого є забезпечення підвищення життєвого рівня населення громади та скорочення її відставання від інших регіонів. Тому розвиток конкурентоспроможності територіальних громад є важливим фактором у забезпеченні їх стійкого та стабільного економічного розвитку в майбутньому.

Джерела та література

1. Андрушків Б. М., Кирич Н. Б., Латинін М. А., Погайдак О. Б., Співак С. М. Особливості формування добровільних конкурентоспроможних об'єднань територіальних громад в умовах децентралізації: проблеми та перспективи моделювання процесу. *Теорія та практика державного управління*. 2017. №2 (57). С. 1-8.
2. Варналій З. С., Гармашова О. П. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення. Київ : Знання України, 2015. 463 с.
3. Дзямулич М. І. Формування соціальної економіки в Україні. *Економічний форум*. 2022. №3. С. 3-8.
4. Захарченко В. І, Захарченко С. В.. Кластерний підхід до аналізу і підвищення конкурентоспроможності економіки України та її регіонів. *Вісник Хмельницького нац. ун-ту ; серія : Економічні науки*. 2009. № 5, т. 1., С. 53-57.
5. Мельник А. Підвищення конкурентоспроможності територіальних громад в умовах реалізації нової регіональної політики України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. №1. С. 21-36.

6. Співак С., Королюк Т., Мазуренко О. Фактори підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Галицький економічний вісник*. 2019. №6 (61). С. 22–29.
7. Чалюк Ю. О. Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 37.
8. Чалюк Ю. О. Індекси як критерії оцінки міжнародної соціально-економічної динаміки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 31. С. 138-145.
9. Чалюк Ю. О. Сценарії соціально-економічного розвитку ЄС після BREXIT та COVID. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Том 31(70). №4. С. 25-32.
10. Шматковська Т. О., Дзямудич М. І., Стащук О. В. Особливості моделювання бізнес-процесів в умовах формування цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. 2021. №26.
11. Шматковська Т. О., Подзізей О. О. Концептуальні засади підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Економічний форум*. 2020. №4. С. 77–85.

References

1. Andrushkiv B. M., Kyrych N. B., Latynin M. A., Pogajdyk O. B., Spivak S. M. (2017). Osoblyvosti formuvannya dobrovilnykh konkurentospromozhnykh ob'ednan terytorialnykh gromad v umovah dezentralizazii: problem ta perspektyvy modeliuвання процесу [Peculiarities of formation of voluntary competitive associations of territorial communities in the conditions of decentralization: problems and prospects of process modeling]. *Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia – Theory and practice of public administration*. Vol 2(57). P. 1-8 [in Ukrainian].
2. Varnalij Z. S., Garmashova O. P. (2015) Konkurentospromozhnist` nacionalnoyi ekonomiky: problemy ta priorityty innovacijnogo zabezpechennia [Competitiveness of the national economy: problems and priorities of innovation]. Kyiv : Znannya Ukrainy. 463 p. [in Ukrainian].
3. Dziamulych M. I. (2022). Formuvannya sotsialnoi ekonomiky v Ukraini [Formation of social economy in Ukraine]. *Ekonomichnyi Forum – Economic Forum*. Vol. 3. P. 3-8 [in Ukrainian].
4. Zaxarchenko V. I, Zaxarchenko S. V. (2009). Klasternyj pidhid do analizu i pidvyshhennia konkurentospromozhnosti ekonomiky Ukrainy ta yiyi regioniv [Cluster approach to the analysis and increase the competitiveness of the economy of Ukraine and its regions]. *Visnyk Hmelnyckogo nac. un-tu; seriya : Ekonomichni nauky – Bulletin of Khmelnytsky National University; series: Economic sciences*. Vol. 5 (1). P. 53-57 [in Ukrainian].
5. Mel'nyk A. (2019). Pidvyshhennia konkurentospromozhnosti terytorialnykh gromad v umovah realizaciyi novoyi regional'noyi polityky Ukrainy [Increasing the competitiveness of territorial communities in the implementation of the new regional policy of Ukraine]. *Visnyk Ternopil'skogo nacionalnogo ekonomichnogo universytetu – Bulletin of Ternopil National Economic University*. Vol. 1. P. 21-36 [in Ukrainian].
6. Spivak S., Korolyuk T., Mazurenko O. (2019). Faktory pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ob'yednanykh terytorialnykh gromad [Factors of increasing the competitiveness of united territorial communities]. *Galyckyj ekonomichnyj visnyk – Galician Economic Bulletin*. Vol.6 (61). P. 22–29 [in Ukrainian].
7. Chaliuk, Yu. O. (2022). Globalni sotsialno-ekonomichni naslidky rosijsko-ukrainskoi viiny [Global socio-economic consequences of the Russian-Ukrainian war]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*. Vol. 37 [in Ukrainian].
8. Chaliuk, Yu. O. (2020). Indeksy iak kryterii otsinky mizhnarodnoi sotsialno-ekonomichnoi dynamiky [Indices as evaluation criteria of international socio-economic dynamics]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskogo natsionalnogo universytetu. Seria: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: International economic relations and the world economy*. Vol. 31. P. 138-145. [in Ukrainian].
9. Chaliuk, Yu. O. (2020). Scenarii sotsialno-ekonomichnogo rozvytku ES pislia BREXIT and COVID [Scenarios of social and economic development of the EU after BREXIT and COVID]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seria: Ekonomika i menedzhment – Scholarly notes of TNU named after V. I. Vernadskyi. Series: Economics and management*. Vol. 31(70). No.4. P. 25-32. [in Ukrainian].
10. Shmatkovska T. O., Dziamulych M. I., Stashchuk O. V. (2021). Osoblyvosti modeliuвання bisnes-protseviv v umovakh formuvannya tsyfrovoi ekonomiky [Peculiarities of modeling business processes in the conditions of the formation of the digital economy]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*. Vol. 26 [in Ukrainian].
11. Shmatkovska T. O., Podzizei O. O. (2020). Kontseptualni zasady pudvyshchennia konkurenospromozhnosti obiednanykh terytorialnykh hromad [Conceptual principles of increasing the competitiveness of united territorial communities]. *Ekonomichnyi Forum – Economic Forum*. Vol. 4. P. 77-85 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.03.2023 р.